

Razvoj dječjeg crteža kroz faze dječjeg likovnog stvaralaštva

---

Klapač, Patricia

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:763359>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Patricia Klapač

**RAZVOJ DJEČJEG CRTEŽA KROZ FAZE DJEČJEG
LIKOVNOG STVARALAŠTVA**

Završni rad

Zagreb, ožujak, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Patricia Klapač

RAZVOJ DJEČJEG CRTEŽA KROZ FAZE DJEČJEG
LIKOVNOG STVARALAŠTVA

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc Marijana Županić Benić

Zagreb, ožujak, 2022.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Razvoj likovnog izražavanja i stvaranja u djece	2
3. Razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja	2
3.1. Faza izražavanja primarnim simbolima.....	3
3.2. Faza izražavanja složenim simbolima	6
3.3. Faza intelektualnog realizma	9
3.4 Faza vizualnog realizma	14
4. Kreativnost	15
5. Zanesenost.....	17
6. Uloga odgojitelja.....	17
6. 1. Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva	18
6.2. Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva.....	20
7. Olovka kao crtačka tehnika	21
8. Praktični dio rada – likovne aktivnosti u vrtiću	21
8.1. Aktivnost s mlađom dobnom skupinom.....	21
8.2. Aktivnost sa srednjom dobnom skupinom	29
8.3. Aktivnost sa starijom dobnom skupinom	38
9. Zaključak.....	45
10. Literatura	46

Sažetak

Likovni izraz djeteta jedinstven je odraz njegova mišljenja, odnosa s okolinom, njegovih interesa i osobnosti, zbog toga je dječje likovno izražavanje područje interesa mnogih autora. Brojni su autori proučavali razvoj likovnog izražavanja kod djece, stoga postoje različite podjele. Većina podjela sadrži osnovni Liqueotov model, a u ovom je radu korištena podjela autora Grgurić i Jakubin (1996). Razvoj likovnog izražavanja opisan je kroz četiri faze te se navode karakteristike dječjeg crteža u pojedinoj fazi. Faze se međusobno nadopunjuju te se nijedna ne preskače, sva djeca prolaze kroz faze dječjeg likovnog izražavanja samo različitim tempom. Prva faza je faza izražavanja primarnim simbolima, koja se još naziva fazom šaranja. Faza primarnih simbola ima nekoliko razdoblja te se crteži dvogodišnjaka, trogodišnjaka i četverogodišnjaka razlikuju. U fazi izražavanja složenim simbolima dijete počinje koristiti simbole, a najveća promjena u tom razdoblju događa se u prikazu ljudskog lika na crtežu. Za fazu intelektualnog realizma karakteristična je pojava različitih osobina dječjeg likovnog izražavanja, dok u fazi vizualnog realizma dijete počinje crtati poput odraslih te propada pravi dječji crtež. Osim faza dječjeg likovnog izražavanja, u ovom se radu navode postupci kojima odgojitelj može poticati dječje likovno izražavanje, kao i postupci koje treba izbjegavati kako se likovni razvoj djeteta ne bi ometao. Također se opisuje kreativnost te načini putem kojih odgojitelj može poticati kreativni proces. Uz kreativnost opisuje se i osjećaj zanesenosti koji se može javiti tijekom likovnog stvaranja djeteta. Na samom kraju, prije zaključka, ovaj rad sadrži analizu dječjih crteža prema karakteristikama faza dječjeg likovnog izražavanja. Cilj je rada u teorijskom dijelu opisati razvoj dječjeg crteža kroz faze likovnog izražavanja te nadopuniti teoriju analizom crteža u praktičnom dijelu rada. U praktičnom dijelu provedene su aktivnosti u dječjem vrtiću „Pušlek“, tri različite dobne skupine sudjelovale su u likovnoj aktivnosti s temama: obitelj, autoportret i ples. Tehnika kojom su se koristili bila je olovka.

Ključne riječi: crtež, dijete, likovno izražavanje.

Summary

Child artistic expression is unique reflection of his opinion, relationship with the environment, his interests and personality, which is why children's artistic expression is an area of interest for many authors. Numerous authors have studied children's artistic expression development, so there are different classifications. Most of the classifications contain the basic Liquet model. In this paper Grgurić and Jakubin's (1996) classification was used. Artistic expression development is described through four phases and the children's drawing characteristics in each phase are stated. Phases complement each other, and none of them are skipped, all children go through the children's artistic expression phases only with different pace. The first phase is expression with primary symbols, which is also called the pattern phase. The primary symbols phase has several periods and the drawings of two-year-olds, three-year-olds and four-year-olds differ. In the expression with complex symbols, child begins to use symbols, and the biggest change in that period occurs in the depiction of a human figure in a drawing. The intellectual realism phase is characterized by the appearance of various features of children's artistic expression, while in the visual realism phase child begins to draw like adults and the real children's drawing fails. In addition to the children's artistic expression phases, this paper lists the procedures which the educator can use to encourage children's artistic expression, as well as procedures that should be avoided so that the child's artistic development is not interfered. It also describes creativity and the ways an educator can encourage the creative process. In addition to creativity, flow activity that can occur during a child's artistic creation is also described. At the very end, before the conclusion, this paper contains an analysis of children's drawings according to the characteristics of children's artistic expression phases. The aim of this paper is to describe the development of children's drawing through the artistic expression stages and to complement the theory with the drawing analysis in the practical part of the paper. Activities for practical part were carried out in preschool "Pušlek". Three different age groups participated in art activity with themes: family, self-portrait and dance. Technique they used was a pencil.

Key words: drawing, child, artistic expression.

1. Uvod

Likovno izražavanje djeteta počinje spontanom prikazom njegova doživljaja svijeta, zatim prelazi u kreiranje na temelju iskustva, do stvaranja složenijih likovnih pojmova (Grgurić, Jakubin, 1996). Razvoj likovnog stvaranja jednak je kod sve djece, stoga se može reći da je vještina likovnog stvaranja urođena (Grgurić, Jakubin, 1996), što potvrđuju i razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja.

U teorijskom dijelu ovog rada kroz fazu primarnih simbola, složenih simbola, fazu intelektualnog i vizualnog realizma navode se promjene koje se događaju u dječjem crtežu. Od početnog šaranja, prvih oblika do prvih prikaza čovjeka u fazi primarnih simbola; prvih simbola i prikaza čovjeka s detaljima u fazi složenih simbola pa sve do pojave različitih osobina dječjeg crteža u fazi intelektualnog realizma i „propadanja“ dječjeg crteža u fazi vizualnog realizma.

Iako su faze podijeljene prema dobi, sva djeca ne dolaze u iste faze istodobno zbog utjecaja različitih faktora. Okolina, kao jedan od najvažnijih faktora, uvelike utječe na razvoj likovnog izražavanja kod djece. Veliku ulogu u tom razvoju ima i odgojitelj. Odgojitelj kroz dobro uređeno okruženje, pravilno pedagoško vođenje, osiguravanje kvalitetnih poticaja i materijala može pozitivno utjecati na likovno izražavanje djeteta. Također mora razumjeti da cilj likovnog izražavanja nije rezultat već proces. Na taj način potiče se dječje stvaranje i pruža se mogućnost za razvoj kreativnosti i iskustva zanesenosti.

U praktičnom dijelu rada opisane su aktivnosti provedene u tri različite dobne skupine te su analizirani dječji crteži prema karakteristikama faza dječjeg likovnog izražavanja. Teme aktivnosti bile su autoportret, obitelj i ples. U svakoj skupini prije same likovne aktivnosti djeci su bili ponuđeni poticaji kao uvod u aktivnost. Djeca su se tako upoznala s temom kroz igru memorije, slagalice, videozapise, pjesme i razgovor sa mnom. U samoj likovnoj aktivnosti koristili su se tehnikom olovke.

2. Razvoj likovnog izražavanja i stvaranja u djece

Djeca se likovno izražavaju već stoljećima, no do 19. stoljeća mali je broj dječjih likovnih radova sačuvan. Pretpostavlja se da je razlog tome bio stav odraslih prema djeci čije su mišljenje, vještine i razumijevanje smatrali nesavršenim i inferiornim, te iz tog razloga dječje radove nisu dokumentirali niti očuvali (Škrbina, 2013). U dvadesetom stoljeću pojavio se velik interes za dječji crtež, do tog vremena za njega su se zanimali pedagozi i likovni umjetnici, a nakon toga psiholozi, sociolozi te liječnici (Bodulić, 1982). Crtanje se počelo smatrati načinom na koji dijete izražava svoje osjećaje, misli i svoj unutrašnji svijet (Balić Šimrak, 2010).

U današnje vrijeme dječje likovno izražavanje smatra se pokazateljem dječje osobnosti i njegova emocionalnog života (Škrbina, 2013). Likovni izraz djeteta pokazuje ono što dijete zanima i što kod njega stvara osjećaj uzbuđenja. Tijekom likovnog izražavanja za dijete su vrlo važni doživljaj i akcija. Za vrijeme razvoja likovnosti dijete neprekidno mijenja sadržaj rada koji dolazi od djetetove težnje da aktivno spoznaje i izražava doživljeno. U početku djetetova likovnog izražavanja spoznaja nije svjesna i namjerna, no s vremenom to postaje (Grgurić, Jakubin, 1996). Za vrijeme likovnog izražavanja dijete istražuje, rješava probleme, na vizualan način prikazuje svoje ideje i viđenje svijeta oko sebe. Tijekom samog procesa ne pokušava prikriti svoje osjećaje već iskreno govori o svojoj aktivnosti (Škrbina, 2013). Interes djece za vrijeme likovne aktivnosti različit je, stoga je važno spomenuti „Dječje likovno izražavanje autentično je i individualno te se mora sagledavati unutar šireg konteksta razvojnih, emocionalnih, socijalnih i kulturalnih iskustava i faktora.“ (Škrbina, 2013, str. 72).

3. Razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja

Mnogi su autori promatrali razvoj dječjeg likovnog izražavanja te samim time postoje mnoga objašnjenja o razvoju likovnog izražavanja kod djece (Beisl, 1978). Prema Grgurić i Jakubin (1996) za vrijeme razvoja dječjeg likovnog izražavanja istovremeno se odvijaju neki procesi sazrijevanja i učenja:

Razvitak psihomotorike ruke, šake, prstiju i ovladavanje instrumentom rada (olovkom, kistom), spoznavanje okoline i razvitak znanja o njoj, razvitak potreba i sposobnosti prikazivanja okoline i to od simbolizacije, preko prikazivanja onoga što dijete „zna“ o okolini (intelektualni realizam), pa do prikazivanja onoga što stvarno objektivno može vidjeti u okolini (vizualni realizam). (Grgurić, Jakubin, 1996, str. 30).

Kod opisivanja djetetovog likovnog izražavanja, postoje brojne periodizacije koje se ne razlikuju puno osim u određivanju dobnih granica. Većina periodizacija dječjeg likovnog izražavanja sadrži Linquetov model, u kojem su navedene tri osnovne faze (Grgurić, Jakubin, 1996). (Wildlocher 1974, Piaget, Inhelder i dr. 1975) prema Beisl (1978) navode Liqueotov model faza, a to su: „faza šaranja kao početak likovnog iznošenja; faza dječjeg odnosno intelektualnog realizma kao početak namjernog prikazivanja i faza vizualnog realizma kao napuštanje dječjeg realizma, kao propadanje dječjeg crteža“ (Beisl, 1978, str. 3).

Djetetov likovni izraz ima faze koje su uzrokovane mišljenjem, godinama starosti te odnosom prema okolini (Grgurić, Jakubin, 1996). Oblici likovnog razvoja slični su kod sve djece, stoga se razvojne faze dječjeg likovnog razvoja mogu smatrati urođenima. Promjene u likovnom razvoju djece kreću se od faze primarnih simbola, preko izražavanja složenim simbolima, do faze intelektualnog i vizualnog realizma (Grgurić, Jakubin, 1996). Važno je spomenuti da se svaka faza dječjeg likovnog izražavanja nadograđuje na prethodnu fazu te nijedna faza ustvari ne nestaje (Grgurić, Jakubin, 1996). Također, sva djeca ne dolaze u iste faze istodobno, nasljedni faktori i okolina mogu utjecati na odudaranje od norme (Grgurić, Jakubin, 1996).

3.1. Faza izražavanja primarnim simbolima

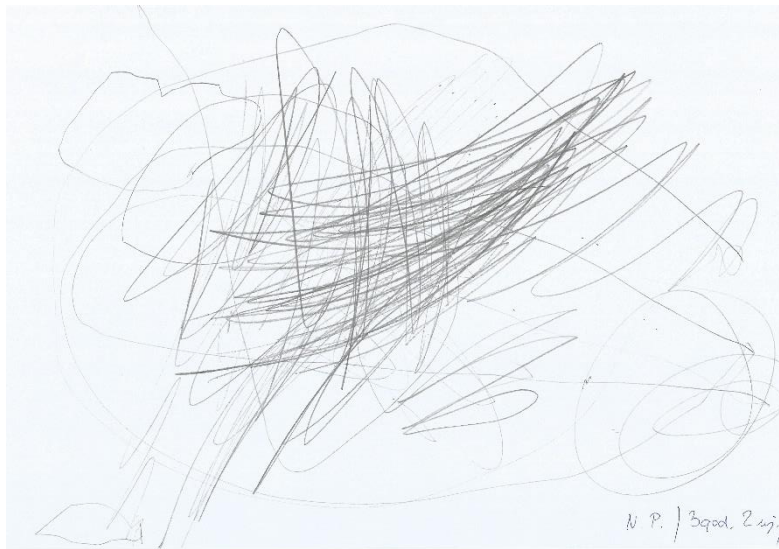
Na samome početku likovnog izražavanja javlja se faza izražavanja primarnim simbolima ili, kako je neki autori nazivaju, faza šaranja. Početak ove faze Beisl (1978) opisuje kao: „nesvrhovito, nesređeno izražavanje olovkom, kistom ili rukama u pijesku ili blatu.“ (str. 4), koje vodi prema tome da dijete sa dvije godine postaje svjesno svog djelovanja olovkom te primjenjuje to iskustvo na različitim mjestima, najčešće namještaju; kada dijete dosegne taj stupanj radi se o fazi šaranja (Beisl, 1978). Šaranja je u početku motorička aktivnost bez svjesne namjere da se nešto pokaže (Bodulić, 1982).

Faza izražavanja primarnim simbolima ima nekoliko razdoblja, te se likovni izraz dvogodišnjaka i trogodišnjaka, pa čak i dvogodišnjaka i četverogodišnjaka uvelike razlikuje (Grgurić, Jakubin, 1996). Prvo je razdoblje na samom početku likovnog izražavanja gdje je likovni izraz nesređen ili slučajan, odnosno odraslima se čini slučajan, te traje od prve do druge ili treće godine (Grgurić, Jakubin 1996). U prvim pokušajima crtanja dijete olovku drži vrlo grčevito između prstiju te ne pomiče zglobov, pokret koji dijete radi za vrijeme crtanja odvija se

najprije iz ramenog zgloba, zatim lakta, pa zgloba šake i na kraju prstiju. Olovku ne podiže od papira osim kada je pri kraju pokreta (Beisl, 1978; Grgurić, Jakubin 1996). Motorika djeteta utječe i na promjene u vrsti šaranja, na početku je ono pravolinijsko, zatim kružno te sve preciznije uključivanje različitih vrsta linija (slika 1), titrajno šaranje, udarno šaranje, oblici križa i klupka pa sve do prilično dobrog rasporeda linija (Herceg i sur. 2010). U ovom razdoblju za dijete je važno praćenje linije pogledom i uživanje u pokretu, dok kontrola linije nije važna (Grgurić, Jakubin, 1996). Na početku treće godine dijete počinje imenovati nacrtano, što je važno u razvoju mišljenja, dijete počinje shvaćati odnos između nacrtanog na papiru i objekta ili nekog događaja (Grgurić, Jakubin, 1996). Upravo zbog toga važno je djetetu od najranijeg djetinjstva dati priliku da šara, također je bitno dati različite formate i vrste papira te različita sredstva rada (Bodulić, 1982). Razlika u crtanju kod dvogodišnjaka i trogodišnjaka jest u tome da trogodišnjak pridrži papir prilikom crtanja te crta mnogo duže, a olovku drži slično kao i odrasli (Grgurić, Jakubin, 1996). Oko treće godine uočava se i dominantno korištenje lijeve ili desne ruke (Starč i sur., 2004).

Slika 1

Počeci šaranja

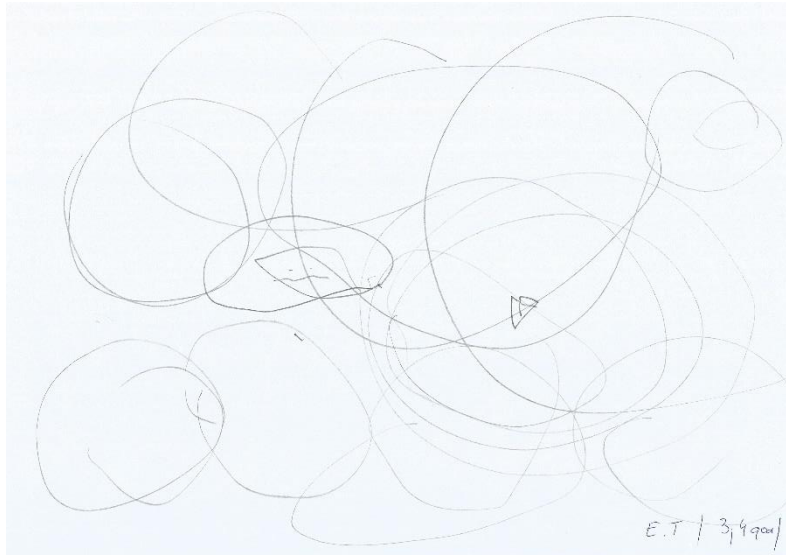

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, N.P. 3 godine i 2 mjeseca

Drugo razdoblje kod izražavanja primarnim simbolima je kontrolirano risanje, pokreti su sve precizniji te se vrše iz lakta i prstiju. U ovom razdoblju pojavljuje se i prvi organizirani oblik, krug (slika 2),(Grgurić, Jakubin, 1996). Dijete precrtava krug s tri godine (Starc i sur, 2004).

Slika 2

Pojava kruga

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, E.T., 3 godine i 4 mjeseca

Na kraju faze pojavljuje se svjesna namjera da dijete nešto nacрта i to je gotovo uvijek čovjek, navodi Bodulić (1982), te dodaje kako to nije slučajno s obzirom na to da je dijete najprije u kontaktu sa svojim roditeljima. Prikaz čovjeka je karakterističan i univerzalan za svu djecu (Grgurić, Jakubin, 1996). U dječjem crtežu pojavljuju se „glavonošci“ (slika 3), dijete na ljudskom liku prikazuje lice, a udovi su nerijetko bez oblika tijela (Herceg i sur., 2010). U početku ponekad nije posve jasno prikazuje li neki crtež čovjeka ili krugovi, linije i lukovi podsjećaju na ljudski lik (Grgurić, Jakubin, 1996). Na crtežima se objekti raspoređuju nasumično, nema prostora te se pojavljuje dvodimenzionalan predmet (Grgurić, Jakubin, 1996).

Slika 3

Prvi prikazi ljudskog lika

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, E.B., 3 godine i 3 mjeseca

U fazi izražavanja primarnim simbolima dijete doživljava velik napredak, na kraju faze spajaju se razum i oko, ruka i predmet, misao počinje kontrolirati motoriku. Polako na dječji crtež počinje utjecati i vanjski svijet te se javljaju prvi pokušaji simbolizacije (Grgurić, Jakubin, 1996). Likovni simboli javljaju se prirodno i spontano kao izraz procesa u dječjoj svijesti, a prvi su likovni simboli linija, točka, krug i kvadrat (Belamarić, 1986). Do upotrebe simbola u potpunosti dolazi u sljedećoj fazi, fazi složenih simbola (Grgurić, Jakubin, 1996).

3.2. Faza izražavanja složenim simbolima

Faza izražavanja složenim simbolima prema Grgurić i Jakubin (1996) traje od četvrte do šeste godine. Na kraju faze izražavanja primarnim simbolima djeca počinju uočavati sličnost vlastitog crteža sa predmetom te počinju imenovati svoj crtež i na taj način mu pridaju značenje (Grgurić, Jakubin, 1996). U prvoj fazi likovna aktivnost pokreće misaone operacije, dok u drugoj fazi misaone operacije pokreću likovnu aktivnost te dijete počinje crtati prema određenom planu (Grgurić, Jakubin, 1996). Crtanje postaje sredstvom komunikacije, simboli

koji se pojavljuju na crtežu nisu komunikacija s odraslima ili vršnjacima, već komunikacija sa samim sobom (Grgurić, Jakubin 1996).

U ovoj fazi dijete precrtava po modelu kvadrat (4 godine), trokut (5 godina), romb (6 godina), ispravno drži olovku i kist, crta prepoznatljivog čovjeka, boji unutar linije (5-6 godina) (Starc i sur., 2004).

Najveća promjena u fazi razvijene sheme prema Herceg i suradnici (2010), koja odgovara fazi izražavanja složenim simbolima, događa se u prikazu ljudskog lika, pojavljuje se sve više detalja, na glavi se pojavljuje kosa, obrve, uši i vrat, na tijelu se pojavljuju odjeća, obuća i nakit, udovi su nacrtani debljim linijama, ruke izlaze iz tijela, a ne iz glave te završavaju prstima (slika 4),(Grgurić, Jakubin, 1996; Herceg i sur. 2010). Škrbina (2013) u fazi ljudskih oblika i početne sheme (4-6 godina) navodi da se uz lik čovjeka na prvim crtežima pojavljuju i životinjski oblici te prikazi predmeta iz okoline poput sunca, kuće, cvijeća i drveća. Na crtežu se pojavljuju i simboli koji nisu usmjereni na konkretne objekte već neke njihove značajke ili akcije, pa tako simboli mogu prikazivati žurbu, plesanje, zvukove, skakanje i sl., također se pojavljuju figure kvadratnog oblika (Grgurić, Jakubin, 1996). „Dijete, dakle, ne doživljava samo oblik već istovremeno doživljava kretanje, zvukove, osjeća miris, svjetlo, hladnoću, toplinu, vjetar.“ (Bodulić, 1982, str. 31).

Slika 4

Prikaz ljudskog lika s detaljima

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, L.V., 6 godina

Često se u fazi izražavanja složenim simbolima pojave šablone, one su u likovnom smislu negativne, jer dijete ponavlja određene oblike koji sprečavaju da se stvaralački izražava (Grgurić, Jakubin, 1996). Najčešće su šablone cvijeta, bora, sunca i kuće. Šablone je potrebno izbjegavati pravilnim pedagoškim vođenjem (Grgurić, Jakubin, 1996). Balić Šimrak navodi da dijete koristi simbole kako bi poslalo neku poruku ili opisalo emociju, te dodaje kako često možemo vidjeti djevojčice koje više puta dnevno crtaju simbol srca i taj crtež daruju odgojiteljima, roditeljima, prijateljicama kao izjavu privrženosti. Takav postupak ne može se nazvati lošim, kopiranim i sl. (Balić Šimrak i sur. 2011a).

Dijete u ovoj fazi crta na način da iskoristi raspoloživi prostor na papiru te često prostor na papiru određuje oblik kuće ili čovjeka. Ponekad okreće papir kako bi mu bilo lakše popuniti prazan prostor, pa se na gotovom crtežu mogu pojaviti ljudi koji stoje na glavi, kasnije se pojavljuju linije tla i neba (slika 5), figure postaju uspravne i više ne lebde u zraku (Grgurić, Jakubin, 1996). Kod korištenja boje ne upotrebljava boju koja odgovara stvarnom predmetu te najčešće koristi čiste boje, ne miješa ih (Grgurić, Jakubin, 1996). Perspektiva i proporcija nisu uvjet dječjeg crteža u ovome razdoblju, karakterističan je perceptivni egocentrizam u kojem svaki predmet u okolini postoji sam „po sebi“ (Grgurić, Jakubin, 1996).

Slika 5

Pojava linije neba i tla

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, D.Š., 6 godina

U ovoj fazi dječje likovno izražavanje temelji se na vizualnom iskustvu i znanju djeteta koji nisu potpuni, kasnije uz pomoć vizualne predodžbe crtež postaje sve sličniji stvarnosti (Grgurić, Jakubin, 1996). Važno je napomenuti da dijete u ovoj fazi izražava svoje iskustvo, prikazuje svoje doživljaje i svoj svijet, stoga dječji crtež u ovoj fazi ne treba promatrati kao neuspješan prikaz stvarnosti. Također, u ovoj se fazi primjećuju promjene u likovnom izražavanju, no tempo razvoja može se razlikovati od djeteta do djeteta (Grgurić, Jakubin, 1996).

3.3. Faza intelektualnog realizma

Prema Grgurić i Jakubin (1996), faza intelektualnog realizma počinje od šeste i traje sve do jedanaeste godine. U tom razdoblju dijete ulazi u razdoblje razredne nastave te prelazi u višu fazu likovnog razvoja, pojavljuje se apstraktno mišljenje, veća sposobnost likovnog izražavanja i bolji verbalni izraz (Grgurić, Jakubin, 1996). Još uvijek nema velike razlike između intelektualnog i emocionalnog doživljaja svijeta, likovno izražavanje je postupno te likovne i kompozicijske elementi usvaja postupno (Grgurić, Jakubin, 1996).

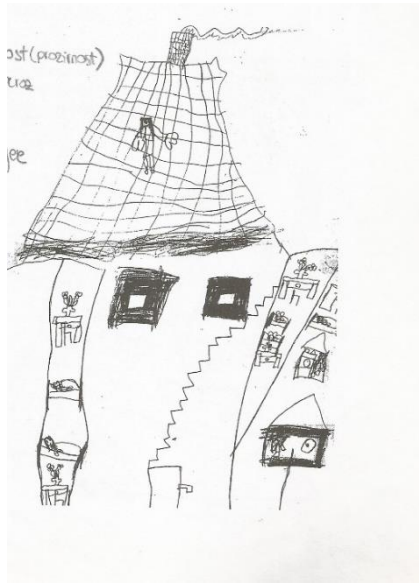
Herceg i suradnici (2010) navode da se u fazi oblika i pojava, koja odgovara fazi intelektualnog realizma prema Grgurić i Jakubin (1996), pojavljuju prikazi pokreta figura, prikazi profila i prostora. Javlja se i različite individualne ideje o načinu prikaza trgovina, ljudskih figura i sl., te složenije kompozicije s puno detalja (Grgurić, Jakubin, 1996). Lik čovjeka dobiva detaljnije elemente, posebice s obzirom na spol (Škrbina, 2013). Također se pojavljuje pravi kut kojim dijete pokušava objasniti razliku između smjera koje jedan predmet ima prema drugom i vertikalno-horizontalno, osjećaj za gore i dolje koji se s vremenom mijenja (Britsch, 1930; prema Beisl, 1978).

U fazi intelektualnog realizma pojavljuju se različite osobine dječjeg likovnog izražavanja, a to su transparentnost prikaza, prikaz akcije u fazama kretanja, emocijska proporcija, rasklapanje oblika, prevaljivanje oblika, vertikalna i obrnuta perspektiva i poliperspektiva (Grgurić, Jakubin, 1996).

U transparentnom prikazu karakteristično je da dijete primjerice prikazuje sve što zna da se u nekom objektu nalazi, iako se to ne može neposredno vidjeti, dijete tako crta kuću ne samo sa fasadom već i predmetima koji se u njoj nalaze (slika 6), predmete u nečijem džepu, voće u torbi nekog kupca i sl. (Grgurić, Jakubin, 1996; Herceg i sur. 2010).

Slika 6

Transparentni prikaz

Napomena. Preuzeto iz Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje (str. 61)

U prikazu akcije u fazama kretanja dijete prikazuje određenu akciju vremenskim slijedom, onako kako se ona događa po redu (slika 7), (Grgurić, Jakubin, 1996). (Seitz (1974) prema Beisl (1978) prikaz akcije u fazama kretanja naziva sliko-pričom ili aditivnim prikazom u kojem dijete crta tok vremena ili tok kretanja.

Slika 7

Prikaz akcije u fazama kretanja

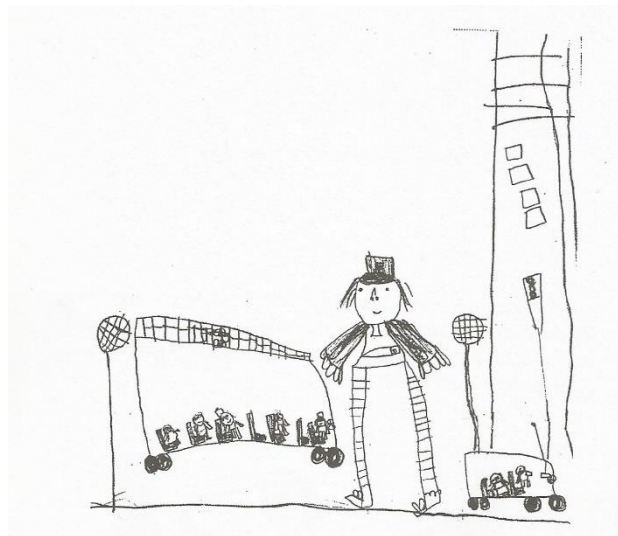
Napomena. Preuzeto iz Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje (str. 63)

Kod emotivne proporcije dijete predmete ili likove koji su njemu važni povećava, dok ostale crta kao manje neovisno o stvarnoj veličini (slika 8). Ako se na crtežu nalaze dva lika koja su djetetu jednako važna, nacrtat će ih kao jednako velike. Crtež nam ustvari govori ne samo o naslikanom liku već i o samom djetetu, načinu na koji okolina utječe na njega te načinu na koji on djeluje na svoju okolinu i raspoređuje ju prema svojim interesima (Grgurić, Jakubin, 1996).

Slika 8

Emotivna proporcija

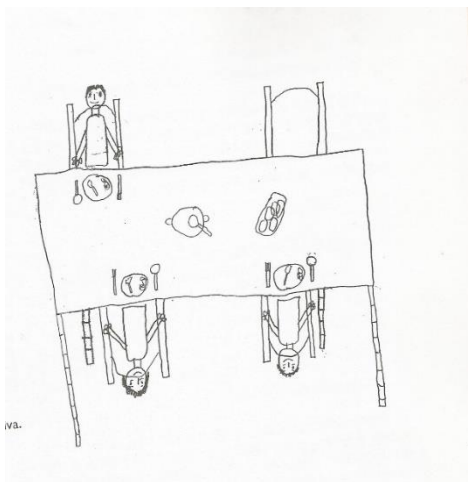

Napomena. Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 64)

Prevaljivanje oblika pojavljuje se zbog teškoće u prikazu prostora, dijete prikazuje drugi plan na paralelnoj liniji iznad prvog plana, na taj način pokušava bolje objasniti prostorne udaljenosti, takav način prikazivanja naziva se još opisnim prostorom (Herceg i sur. 2010). Dijete primjerice crtajući obitelj za stolom okreće papir tako da svaki lik ima svoje tlo, zato nam se čini kao da su likovi prevaljeni na tlo (slika 9), (Arnheim, 1966; prema Grgurić, Jakubin, 1996).

Slika 9

Prevaljivanje oblika

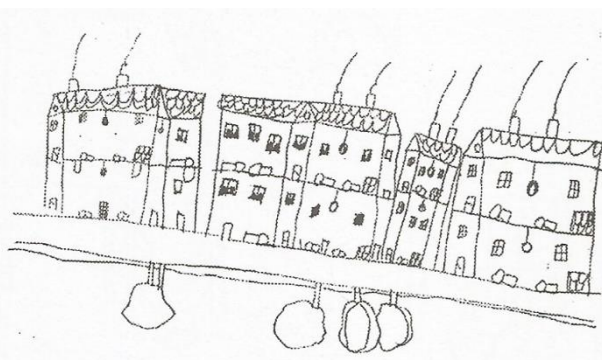

Napomena. Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 65)

Kod rasklapanja oblika dijete prilikom crtanja primjerice djece u krugu, okreće papir i nastavlja crtati, na taj način zadržava se težnja za uspravljanjem oblika tako da se djeca nacrtana na papiru „rasklapaju“ prema van. Rasklapanje se najčešće pojavljuje kod crtanja bloka kuća gdje crtež izgleda kao rasklopna slika. No, dijete ne okreće uvijek papir prilikom crtanja, oblici se mogu rasklapati i na lijevo i desno (Beisl, 1978). Grgurić i Jakubin (1996) navode da se rasklapanje najčešće pojavljuje kod prikaza kuća, dijete kuću prikazuje sa prednje, zadnje i bočnih strana (slika 10). Rasklopljeni crtež rezultat je egocentrizma percepcije koja djetetu ne omogućava objektivni stav te se poistovjećuje sa svakom stranom objekta koji crta (Piaget, n.d.; prema Grgurić, Jakubin, 1996).

Slika 10

Rasklapanje oblika

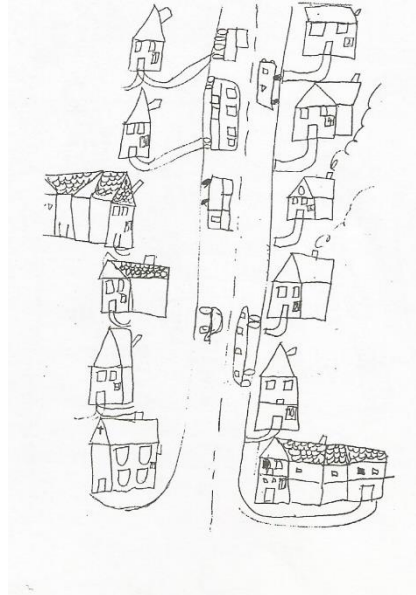

Napomena. Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 66)

U vertikalnoj perspektivi dijete niže oblike okomito jedne iza drugih, tako se ono što je u prvom planu nalazi na dnu, a ono što je prostorno dalje nalazi se iznad (slika 11), (Grgurić, Jakubin, 1996).

Slika 11

Vertikalna perspektiva

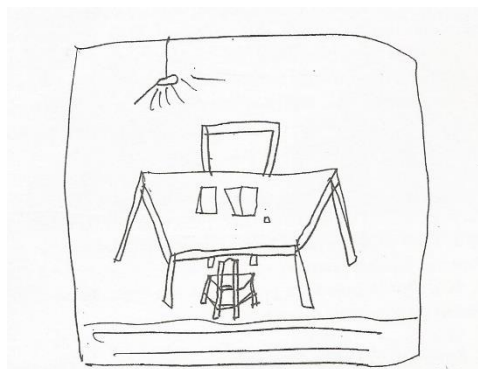

Napomena. Preuzeto iz Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje (str. 66)

Obrnuta perspektiva pojavljuje se kada dijete pokušava predmete na crtežu prikazati što stvarnijima (Vukšinić, 2007). Za obrnutu perspektivu karakteristično je iskrivljavanje viđenog kod prikazivanja prostora, gdje se dobiva obrnuti dojam, ono što je u prostoru dalje dijete prikazuje kao veće, a ono što je u prostoru bliže prikazuje kao manje (slika 12), (Grgurić, Jakubin, 1996).

Slika 12

Obrnuta perspektiva

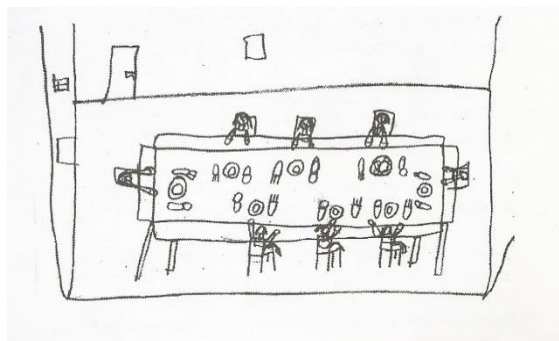

Napomena. Preuzeto iz Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje (str. 67)

Poliperspektiva u dječjem crtežu odražava se na način da se na crtežu pojavljuju likovi koji su gledani odozgo, frontalno ili sa strane (Grgurić, Jakubin, 1996). Djetetu postaje jasno da neki predmet može promatrati s više strana i to pokušava prikazati na plohi (slika 13), (Vukšinić, 2007).

Slika 13

Poliperspektiva

Napomena. Preuzeto iz Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje (str. 67)

Herceg i suradnici (2010) prepoznaju još jednu osobinu likovnog izražavanja koja se pojavljuje u ovoj fazi, a to je cjelovitost prikaza motiva. Kada se djetetu da zadatak da nacрта određeni objekt poput hrane, lopte i sl., dijete na crtežu prikazuje širi sadržaj, primjerice kod hrane dijete neće crtati samo određeno jelo već i osobe za stolom, odnosno cijelu situaciju.

Sva se obilježja dječjeg likovnog izražavanja ne pojavljuju jedno za drugim, već istodobno unutar crteža (Grgurić, Jakubin, 1996). U ovoj fazi zbog negativnih utjecaja dijete počinje precrtavati i ravne linije potezati ravnalom zbog toga je dobro pedagoško vođenje od velike važnosti (Grgurić, Jakubin, 1996). Ova se faza još naziva i zlatnim dobom dječjeg likovnog izražavanja i stvaranja zbog svega što je dijete do sad steklo, od apstraktnog mišljenja, postepene likovno-tehničke zrelosti i prilagođenosti različitim uvjetima (Grgurić, Jakubin, 1996).

3.4 Faza vizualnog realizma

U fazi vizualnog realizma objekti su prikazani realističnije, u tom razdoblju dječji radovi bogati su detaljima, uočava se sklad između proporcija, osobito kod prikaza figura, ali i u prostornim odnosima (Grgurić, Jakubin, 1996). Dijete u crtanju doseže stupanj odraslih (Wildlocher, 1974; prema Beisl, 1978). Prema Beisl (1978) faza vizualnog realizma označava

propadanje „pravog“ dječjeg crteža, jer su u ovoj fazi svi motivi podvrgnuti određenoj perspektivi, a svi ostali načini gledanja u perspektivi nestaju. U ovoj fazi započinje razdoblje puberteta, mašta više nije dječja te nakon ove faze postupno slabi, zbog čega likovni izraz postaje siromašniji (Grgurić, Jakubin, 1996).

U likovnom izražavanju dolazi do individualne podjele u kojoj se sve više ističu darovita djeca (Grgurić, Jakubin, 1996). Dijete u ovoj fazi prevladava elemente prijašnjih faza, motivi stoje u međusobnom odnosu, likovno djelo ne nastaje dio po dio, već se planira kao cjelina (Beisl, 1978). Također, ne koristi rješenja prethodnih faza u prikazivanju prostora te usvaja geometrijsku, zračnu i kolorističku perspektivu (Grgurić, Jakubin, 1996). Bitno je da u ovoj fazi interes za likovno izražavanje ne opada, stoga je zadaća likovnog pedagoga da do ove faze djetetu osigura potrebno znanje i iskustvo kako bi ono uključilo svoju maštu u likovnom izražavanju (Grgurić, Jakubin, 1996).

4. Kreativnost

„Kreativnost je jedan od pokretača naše civilizacije, jer su zahvaljujući njoj ljudi razvili znanost, tehnologiju, medicinu i umjetnost.“ (Balić Šimrak, 2010, str. 4). Do nedavno se smatrala procesom kojim samo određeni pojedinci stvaraju djela koja imaju veliku vrijednost, a sada se smatra općim ljudskim potencijalom (Grgurić, Jakubin, 1996). U današnje vrijeme vjeruje se da je kreativnost proces i da postoji razvoj kreativnosti. Istraživanja likovnih radova djece pokazuju da se djeca nalaze na nekoj razini svijesti u kojoj se sve pojavljuje kao kreativni impuls, može se reći da je to stanje svijesti u kojoj su prisutni sloboda, spontanost i izvornost (Rudi Supek i sur., 1987). Škrbina (2013) posebno opisuje pojam kreativnost te navodi da se ona počela intenzivnije istraživati u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, za što je zaslužan Guilford (1968).

Kod proučavanja kreativnih vještina Guilford (1968) naveo je razliku između konvergentnog i divergentnog mišljenja. U konvergentnom mišljenju postoji samo jedno moguće rješenje problema, dok divergentno mišljenje omogućava brojna rješenja (Guilford, 1968; prema Škrbina, 2013). Stvaranje novih rješenja uz pomoć divergentnog mišljenja pridonosi izražavanju mašte i originalnosti, stoga se može zaključiti da je divergentno mišljenje preduvjet za kreativnost (Škrbina, 2013).

Postoji nekoliko čimbenika divergentnog mišljenja, to su prema (Škrbina, 2013) originalnost, kao temeljni kriterij, fluentnost kao raspolaganje velikim brojem različitih ideja, fleksibilnost koja znači mogućnost prilagodbe, te elaboracija koja se oslanja na razradu i poboljšanje ideje. Grgurić i Jakubin (1996) te Herceg i suradnici (2010) ovim čimbenicima dodaju još redefiniciju koja predstavlja upotrebu nekog materijala ili ideje na drugačiji način, te osjetljivost na probleme kao sposobnost otkrivanja likovnih problema, uočavanje zanimljivih likovnih cjelina i njihovo iskorištavanje tijekom procesa. Grgurić i Jakubin (1996) navode da se kreativnost sastoji od dva pojma, produkta i procesa. Najvažniji segment kreativnosti djeteta je proces, dok se kreativnost odraslih vrednuje prema produktu (Županić Benić i Vidović, 2018). Kreativnost kod djece i kreativnost kod odraslih ne može se vrednovati istim kriterijima, jer ne proistječu iz istih iskustvenih i misaonih pretpostavki (Grgurić, Jakubin, 1996). U dječjem likovnom izražavanju veća je mogućnost kreativnog procesa, a manja mogućnost kreativno ostvarenog likovnog produkta, no ako se proces kreativno vodi i produkt će biti kreativan (Grgurić, Jakubin, 1996).

U vođenju kreativnog procesa veliku ulogu ima odgojitelj, odgojitelj treba stvoriti takvu atmosferu u kojoj će se dijete osjećati sigurno, ohrabrivati i poticati dijete da isproba različite mogućnosti ponuđenog materijala, treba djetetu osigurati dovoljno vremena kako bi se ono moglo baviti kreativnim aktivnostima i biti spreman na određenu količinu neurednosti (Petrović-Sočo, 2000). Također, važno je da odgojitelj ima znanje i kompetencije kojima će moći poticati kreativnost kod djeteta (Županić Benić i Vidović, 2018). Djeca će moći pokazati svoju kreativnost kada ih se potakne da samostalno stvaraju i budu svoji (Županić Benić i Vidović, 2018).

U likovnosti prepoznamo i razvojne stupnjeve kreativnosti prema Tayloru, on je razvoj kreativnosti razvrstao u pet stupnjeva prema doprinosu originalnosti (Grgurić, Jakubin, 1996). Prvi stupanj podrazumijeva kreativnost spontane aktivnosti u kojoj je djetetov izraz samostalan i spontan, drugi stupanj je kreativnost usmjerene aktivnosti u kojoj dijete nastoji postići sličnost sa stvarnim objektom, u trećem stupnju pojavljuje se kreativnost invencije, dijete opaža i izražava nove likovne odnose, četvrti je stupanj kreativnost inovacije, događaju se značajne promjene u likovnom izrazu korištenjem likovno-jezičnih i tehničkih mogućnosti, peti je stupanj kreativnost stvaranja u kojem se stvaraju novi likovni stilovi (Grgurić, Jakubin, 1996).

5. Zanesenost

Do zanesenosti dolazi kada se ljudi bave nekom aktivnošću i toliko uživaju u njoj da im se sve drugo čini nevažnim (Csikszentmihalyi, 2008; prema Rončević Zubković, Ožbolt, 2020). Likovne aktivnosti kod djece mogu stvoriti osjećaj zanesenosti (flowa). Zanesenost se može prepoznati po nekoliko dimenzija, a to su: potpuni nadzor nad emocijama, potpuna usmjerenost na aktivnost, usredotočenost, izobličen pojam vremena, nema straha i zabrinutosti, djelovanje i svijest postaju jedno, nestaje samosvijest, iskustvo je autotelično – nagrada je samo sudjelovanje u aktivnosti (Conti, 2001; Csikszentmihalyi, 1991; Nakamura i Csikszentmihalyi, 2002; Shernoff i Csikszentmihalyi, 2009; prema Sotiropoulou-Zormpala, Argyriadi, 2015). Prema Csikszentmihalyi (1997) u trenutku zanesenosti osoba se nalazi u nekom svom svemiru u kojem je sve crno-bijelo. Iskustvo zanesenosti događa se u onom trenutku kada osoba svoje vještine u potpunosti uključi u svladavanje nekog izazova, te obično podrazumijeva ravnotežu između sposobnosti osobe i prilika za djelovanje (Csikszentmihalyi, 1997). Osoba u zanesenosti je u potpunosti koncentrirana, nema ometajućih misli, nevažnih osjećaja, nema osjećaja samosvijesti, a osjećaj za vrijeme je iskrivljen (Csikszentmihalyi, 1997).

6. Uloga odgojitelja

Uloga odgojitelja u procesu likovnog izražavanja djeteta je da ptiče i motivira dijete na stvaranje. Odgojitelj se treba staviti u ulogu „zainteresiranog odraslog“ i reagirati samo u slučaju kada je primijeti da je dijete neodlučno (Grgurić, Jakubin, 1996). U slučaju neodlučnosti odgojitelj može djetetu predložiti određene alternative, može mu postaviti pitanja poput „Što ćeš učiniti s ostalim dijelovima slike?“ ili „Možda bi bilo bolje tankim kistom, što ti misliš?“. Na taj je način komunikacija usmjerena prema potrebama i ciljevima djeteta te nema karakteristike naređivanja ili ocjenjivanja, što bi smanjilo motiviranost djeteta (Grgurić, Jakubin, 1996). Zadatak odgojitelja je da upozna raznovrsnost poticaja i metoda te prepozna mogućnosti izražavanja kod djeteta kako bi ga mogao poticati na individualan način izražavanja (Grgurić, Jakubin, 1996). Također, odgojitelj treba biti likovno obrazovan kako bi mogao razumjeti dječji likovni izraz i ispravno ga procjenjivati, u protivnom postoji rizik od sugeriranja, što usporava, pa čak i onemogućava autentičnost dječjeg likovnog izraza (Grgurić, Jakubin, 1996).

Kod odabira poticaja odgojitelj mora voditi račun o psihofizičkom razvoju djece, o likovnim tehnikama i likovno-tehničkim sredstvima koja su primjerena određenoj fazi likovnog izražavanja i zadacima nekog likovnog područja (Grgurić, Jakubin, 1996). Poticaji bi trebali biti kompleksni, te u skladu s dječjim interesima (Novaković, 2015). Kako bi potaknuo dijete na likovno izražavanje odgojitelj treba dobro isplanirati likovnu aktivnost (Balić Šimrak i sur., 2011b). Bitno je da djeca aktivno sudjeluju u cijelom procesu, preko planiranja aktivnosti, kreiranja ideja, stvaranja, pa sve do razgovora o njihovim radovima i iskustvu (Novaković, 2015). Važno je da odgojitelj kreira okruženje za rad koje će biti dobro organizirano i osmišljeno, te da s djecom istražuje umjetnost i pronalazi poticaj i motivaciju za likovno stvaranje u svemu što nas okružuje (Balić Šimrak i sur., 2011b). Osim dobro organiziranog okruženja, poticaja i motivacije, proces likovne aktivnosti, navode Balić Šimrak i suradnici (2011), trebao bi sadržavati i pripremu djeteta da kritički promatra radove drugih. Što znači da bi djecu trebalo upoznati sa značajnim likovnim djelima, omogućiti im sudjelovanje u likovnim projektima, posjete ateljeima i sl. (Balić Šimrak i sur., 2011b). Rezultati istraživanja koje je provela Novaković (2015) pokazuju da u praksi još uvijek postoji tradicionalno shvaćanje uloge odgojitelja kao onoga koji djecu treba podučiti, te da odgojitelji nisu dovoljno upoznati s likovnim izražavanjem djece i njegovom ulogom u djetetovom razvoju.

6. 1. Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva

Nepoznavanje i nerazumijevanje uloge i funkcije te sposobnosti u razvoju djece dovodi do ometanja dječjeg likovnog stvaralaštva. Težnjom okoline da podučiti dijete nešto nacrtati ili naslikati postiže se upravo suprotno, dijete napušta svoje oblike te počinje oponašati dostupne naturalističke ili shematske predloške (Belamarić, 1986). Ometanje dječje kreativnosti dijeli se u dvije skupine, prva skupina je izravno miješanje i interveniranje u likovni rad djeteta, a drugu skupinu čine određeni odgojni postupci i stavovi (Belamarić, 1986).

U prvu skupinu spadaju crtanje djeci, ispravljanje dječjih oblika, izlaganje dječjih radova, širenje shematskih oblika među djecom i slikovnice za bojenje (Belamarić, 1986). Crtanjem djeci ugrožavaju se prirodni načini shvaćanja, opažanja i stvaranja oblika kod djece, djeca nacrtane oblike ne razumiju, no oponašaju ih zbog autoriteta odraslih, takvim postupkom djecu se navikava na pasivnost (Belamarić, 1986). Ispravljanje dječjih oblika izravnim popravljanjem ili davanjem usmenih uputa kod djece stvara osjećaj nesigurnosti ili nemoći (Belamarić, 1986). U slikovnicama za bojenje često se pojavljuju pojednostavljeni shematski

oblici ili oblici koji su za djecu složenog karaktera. Jednostavne oblike iz takvih slikovnica djeca lako ispunjavaju i često ih koriste kada im zatrebaju, složeni oblici im pak stvaraju dojam da nisu sposobni za likovno izražavanje (Belamarić, 1986). Često izlaganje dječjih radova u okolini u kojoj djeca borave dovodi do toga da se djeci primjeri koje svakodnevno viđaju nesvjesno nameću kada sami pokušaju nešto stvarati, u skladu s tim dolazi i do širenja shematskih prikaza među djecom, posebice u većim skupinama djece. Rezultat toga je pojava nemaštovitih i uvriježenih oblika u dječjim likovnim radovima (Belamarić, 1986). Balić Šimrak (2010) smatra kako sklonost upotrebe shematskih oblika i kopiranje među vršnjacima nije toliko štetno da bi bilo neprihvatljivo. Kada se ta pojava promotri na druge načine, može se zaključiti da se radi o znakovima kojima dijete šalje poruke, npr. srce znači ljubav i slično. Također, pojava shematskih oblika rezultat je sociološko-razvojnog fenomena koji se pojavljuje u djetinjstvu, kopiranje tuđih radova jedan je od načina učenja, a može se povezati i s potrebom djeteta da se uklopi u okolinu (Balić Šimrak, 2010). Budući da je crtež neki oblik komunikacije, dijete može, poput odraslih, birati hoće li ta komunikacija biti složena ili sažeta. Odnosno, hoće li koristiti neki simbol ili će ući u složeniju likovnu aktivnost (Balić Šimrak i sur. 2011a).

Vrednovanje i procjenjivanje likovnih radova djece pred njima samima s vremenom zaustavlja njihov osjećaj slobode i spontanosti u likovnom stvaralaštvu, te se kod djece javlja osjećaj da su „talentirana“ ili „netalentirana“. Zbog neupućenosti u likovni jezik djece, često se izvorni oblici koje djeca stvaraju smatraju neuspjehom, a sheme i naturalistički oblici, zbog svoje prepoznatljivosti, kao vrijednost (Belamarić, 1986). Komentiranjem i progovaranjem, pokazanim ili prikrivenim nezadovoljstvom kod djeteta se stvara osjećaj nesigurnosti, što remeti njegov interes i sposobnost za likovno stvaranje (Belamarić, 1986). Prenaglašavanjem vrijednosti i pretjeranom pohvalom, cilj likovne aktivnosti djeteta postaje pohvala, a ne uživanje u samoj aktivnosti. Ustrajanje na preciznosti i urednosti često kod djece stvara suprotan učinak, dijete zbog straha da ne uprlja papir bude nespretno. Slučajne mrlje na crtežu ne smanjuju vrijednost dječjeg rada, jer konačan rezultat nije cilj, cilj su unutarnji procesi koje je rad kod djeteta potaknuo (Belamarić, 1986).

6.2. Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva

Djeca se kreativno izražavaju onda kada im damo mogućnost da budu ono što jesu, da se slobodno izražavaju i stvaraju. Kada dijete promatra neki oblik ili pojavu i otkriva njihovo značenje i smisao, javlja se usmjerenost pažnje koja se može nazvati stvaralačkom percepcijom. Kada se ona dogodi, dijete može na kreativan način izraziti svoje opažanje (Belamarić, 1986). Ako je djetetov unutrašnji nagon za istraživanjem svijeta potisnut, potrebno je probuditi njegov interes za onim što ga okružuje (Belamarić, 1986).

Belamarić (1986) navodi neke od načina uz pomoć kojih se može potaknuti interes za likovno stvaranje kod djece. Prvi način poticanja djece je usmjeravanje njihova opažanja na neku pojavu ili oblik. Prilikom usmjeravanja odgojitelj treba paziti da ne nameće svoje viđenje i pretpostavke, a to može izbjeći postavljanjem pitanja poput „Što vidiš?“ „Čemu nam služi kuća?“ i sl. Dječje odgovore trebali bismo prihvaćati takvima kakvi jesu, a ne ih ispravljati (Belamarić, 1986). Drugi je način aktiviranje sjećanja, odnosno razgovor o nečemu što su djeca doživjela ili vidjela u prošlosti. Na taj se način aktivira i ojačava njihovo sjećanje, doživljaji i znanje. Djeci se postavljaju pitanja o onome što su vidjela, čula, a zatim o oblicima, bojama itd. Kod usmjerenog promatranja djeca u radove unose pojedinačne podatke, a kod radova nastalih prema sjećanju unose značenja i odnose između oblika (Belamarić, 1986). Treći način su maštanje i ilustracije, maštanje je u dječjem likovnom izrazu vidljivo kod stvaranja novih slika i varijanti na temelju poznatih pojava ili događaja. Najjednostavniji su primjer ilustracije različitih pjesama i priča te događaja iz prošlosti, budućnosti ili zamišljenih događaja. Izvornost i bogatstvo dječje mašte ovise o slobodnom, osmišljenom i spontanom vođenju djece tijekom likovnog stvaranja (Belamarić, 1986). Druga razina maštanja, a ujedno i četvrti način, je zamišljanje. Zamišljanje je mogućnost djece da likovno izraze različite pojmove iz nevidljive stvarnosti. Za svaki pojam, glazbu ili riječ djeca će pronaći likovno značenje (Belamarić, 1986). Peti način su igre s likovnim materijalima, isprobavanje različitih materijala i sredstava djeci daje osjećaj slobode i priliku da spoznaju svojstva i mogućnosti likovnih sredstava (Belamarić, 1986). Šesti način koji Belamarić (1986) predlaže jest potvrđivanje. Potvrđivanjem vrijednosti dječjeg likovnog izraza na nenametljiv način dijete dobiva osjećaj slobode i sigurnosti, te osjećaj da ono nešto zaista zna i može.

7. Olovka kao crtačka tehnika

Za potrebe pisanja završnog rada koristit ću crteže za čiju izradu su djeca koristila olovku, stoga ću se kratko osvrnuti na olovku kao crtačku tehniku. Crtanje olovkom od velike je važnosti za dječji razvoj, percepciju i finu motoriku ruke (Jurković i sur., 2010). Za izradu crteža olovkom, potrebno je poznavati različite vrste olovaka i papira te njihove mogućnosti. Olovke se s obzirom na tvrdoću dijele u tri skupine: tvrde, srednje tvrde i mekane olovke (Jakubin, 1989). Tvrde se olovke označavaju slovom H, te se njima mogu napraviti precizne, oštre i fine linije. Srednje tvrde olovke mogu se koristiti kada se u crtežu želi postići oštrina i preciznost. Linije koje ostavljaju tvrde olovke većinom su iste debljine, pa crtež na neki način izgleda siromašniji (Jakubin, 1989). Mekane olovke označavaju se slovom B, te daju mogućnost za bogatiji likovni rad, one pružaju svijetle i tamne, debele i tanke crte, te sposobnost sjenčanja i toniranja (Jakubin, 1989). Aktivnosti crtanja olovkom mogu se provoditi sa cijelom skupinom, u manjim grupama te individualno, a predlaže se koristiti olovku 2B (Jurković i sur. 2010).

8. Praktični dio rada – likovne aktivnosti u vrtiću

Aktivnosti sam provela u dječjem vrtiću „Pušlek“ u Mariji Bistrici. U aktivnosti su sudjelovala djeca iz mlađe, srednje i starije dobne skupine.

8.1. Aktivnost s mlađom dobnom skupinom

NASLOV PROJEKTA: Razvoj dječjeg crteža kroz faze dječjeg likovnog stvaralaštva

TEMA: Autoportret

PRIPREMA za izvođenje aktivnosti iz Metodike likovne kulture

Odgojna skupina: mlađa dobna skupina

Dob djece: 3-4 godine

MOTIV UNUTAR TEME : čovjek

TEHNIKA: crtačka tehnika- olovka

POTREBAN LIKOVNI PRIBOR I MATERIJAL: A4 papir, olovka

MATERIJALI KOJE JE IZRADIO STUDENT/ICA: Kao poticaj i uvod u likovnu aktivnost izradila sam slagalicu s likom djeteta te igru memorije s dijelovima tijela. Svrha ovih poticaja je da djeca kroz igru osvijeste od kojih se dijelova sastoji ljudsko tijelo, kako bi im se kod crtanja autoportreta bilo lakše prisjetiti.

Slika 14

Slagalice s likom djeteta

Slika 15

Memori s dijelovima tijela

UVID U PRETHODNA ZNANJA DJECE VEZANA UZ TEMU, PITANJA I ODGOVORI: Kako bih dobila uvid u prethodna znanja djece vezano uz temu aktivnosti postavila sam im pitanja u nastavku, na koja su ona dala odgovor. Pitanja: Znaš li nabrojati dijelove tijela? Što sve imamo na glavi? Koje su boje tvoje oči? Koje je boje tvoja kosa? Imaš li dugu ili kratku kosu? Koliko prstiju imaš na rukama? Koliko prstiju imaš na stopalima? Neki od odgovora bili su sljedeći: „Imam malu kosu“, „Imam puno prsta“, „Imam oko, nos, zube, uho“.

MOTIVACIJA DJECE ZA AKTIVNOST, ORGANIZACIJA RADA I OKVIRNI PLANIRANI TIJEK AKTIVNOSTI: Kako bih motivirala djecu za samu aktivnost na početku sam im ponudila izrađene materijale, igru memorije s dijelovima tijela i slagalicu s likom djeteta. Djeca su u ovoj aktivnosti sudjelovala individualno ili u paru. Nakon toga zajedno smo izveli igru s pjevanjem „Daj pokaži“ u kojoj se spominju dijelovi tijela. Poslije pjevanja, a prije crtanja s djecom sam provela razgovor kao uvod u temu.

OSVRT NA TIJEK AKTIVNOSTI: Dolaskom u skupinu na stol sam postavila izrađene materijale. Djeca su se prema interesu uključila u igru memorije ili slaganje slagalice, nakon nekog vremena pozvala sam djecu da mi se pridruže kako bismo otpjevali pjesmu. Izveli smo igru s pjevanjem „Daj pokaži“, djeci je ova aktivnost bila vrlo zanimljiva te su ispravno pokazivala dijelove tijela koji se spominju u tekstu pjesme. Nakon igre s pjevanjem djecu ostali smo sjediti na tepihu te sam započela razgovor o dijelovima tijela kako bih dobila uvid u njihova znanja. Postavila sam im gore navedena pitanja te su djeca davala svoje odgovore. Kod pitanja koliko prstiju imaš na rukama/stopalima, zajedno smo prebrojavali kako bismo utvrdili točan broj. Nakon razgovora zamolila sam djecu da sada na papiru prikažu ono o čemu smo razgovarali, odnosno da pokušaju nacrtati sebe. Djeci sam ponudila olovke i papire te su se uključila u crtanje prema interesu. Kod mlađe djece sam primijetila da je crtanje bilo isključivo odraz motoričke aktivnosti, dok su se starija djeca više usredotočila na aktivnost i provela više vremena u njoj.

Slika 16

Proces izrade crteža

PRIKAZ I ANALIZA DJEČJIH LIKOVNIH RADOVA S ORIGINALNIM KOMENTARIMA , PITANJIMA, IZJAVAMA DJECE:

Na početku likovnog stvaranja, u fazi izražavanja primarnim simbolima djetetov likovni izraz čini se nesređenim ili slučajnim (Grgurić, Jakubin, 1996). Djetetu je važno uživanje u liniji, a ne kontrola same linije što je vidljivo na crtežu (slika 17). Ponekad dijete za vrijeme crtanja gleda oko sebe i u isto vrijeme crta (Grgurić, Jakubin, 1996). Upravo to je radilo i ovo dijete tijekom procesa izrade crteža. Za vrijeme crtanja mogli su se zamijetiti pokreti iz podlaktice naprijed-nazad, stoga su rezultat linije koje se većinom kreću gore – dolje. Okomite linije vrlo su zgusnute i pritisak olovke je jači što se može vidjeti po tamnijim linijama. Pojavljuje se i nekoliko vodoravnih linija koje su slabije naglašene.

Slika 17

Faza šaranja

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, L.G., 3 godine

Kasnije kada se pokreti za vrijeme crtanja počinju odvijati iz zgloba dolazi do promjena u vrsti šaranja, pojavljuje se kružno, titrajno, udarno šaranja te oblici klupka i križa (Herceg i sur. 2010). Na crtežu (slika 18) mogu se uočiti kružeće linije. Kružecim linijama dijete najčešće izražava nešto što je živo (Belamarić, 1986). Budući da je zadatak ove likovne aktivnosti bio nacrtati sebe, ovim linijama dijete je pokušalo nacrtati neki segment življenja. Osim kružnih linija pojavljuje se i nekoliko vodoravnih i okomitih linija koje su naglašene jačim pritiskom olovke.

Slika 18

Kružecé linije

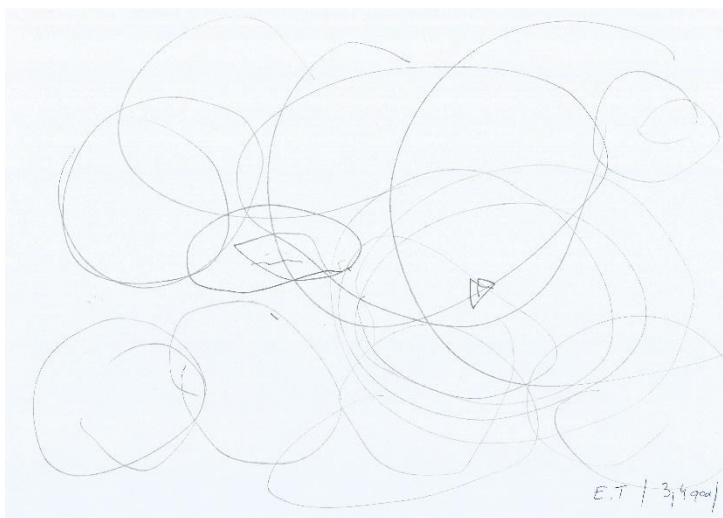

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, D.H., 3. godine i 2 mjeseca

U drugom razdoblju izražavanja primarnim simbolima javlja se prvi organizirani oblik, krug (Grgurić, Jakubin, 1996). Dijete postupno počinje kontrolirati linije te spajati njen početak s krajem (slika 19), na taj način izdvaja dio prostora (Belamarić, 1986). Pojava kruga u crtežu najavljuje da se faza dječjeg razvoja bliži kraju te da dijete postaje svjesno sebe kao pojedinca (Belamarić, 1986). U ovom je crtežu dijete htjelo naglasiti kako je usvojilo crtanje kruga te je prikazalo krugove u različitim formatima. Krugovi nisu sasvim savršeno nacrtani već su pomalo oblog oblika.

Slika 19

Krug

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, E.T., 3 godine i 4 mjeseca

Na kraju faze izražavanja primarnim simbolima pojavljuje se lik čovjeka (Bodulić, 1982). U početku se ne može u potpunosti razabrati radi li se o liku čovjeka, dijete crta linije, krugove i lukove te ih nasumično raspoređuje po papiru (Grgurić, Jakubin, 1996). Na ovom crtežu (slika 20) dijete je rasporedilo linije, krugove i lukove na takav način da se iz crteža nazire ljudski oblik. Dijete je nacrtalo dva kruga s točkama u sredini koje predstavljaju oči, zaobljenom linijom između očiju pokušalo je naglasiti nos, usta su nacrtana blagim vodoravnim i okomitim linijama. S lijeve strane „lica“ dodatnim pritiskom olovke pokušalo je naglasiti neki detalj na tijelu. Na crtežu se mogu zamijetiti i početni oblici slova, odnosno pokušaji pisanja. Nacrtani oblici slični slovima L, A, N, O i J. Uz donji desni rub pojavljuje se još jedan lik čovjeka

s krugom kao oblikom glave i blago zaobljenom linijom kao oznakom za usne. Iz glave se proteže nekoliko manjih linija. Na dnu stranice dijete je dodalo i valovite linije.

Slika 20

Lik čovjeka

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, I.S., 3 godine i 2 mjeseca

Prikaz čovjeka na crtežu univerzalan je za svu djecu (Grgurić, Jakubin, 1996). Počinju se pojavljivati „glavonošci“, lik čovjeka ima lice, a udovi nemaju oblik tijela (Herceg i sur., 2010). Na ovom crtežu dijete je pokušalo nacrtati sebe i svoje prijatelje. Jedan lik na licu ima prikazane oči i usta, ruke su nacrtane tankim kratkim linijama koje izlaze iz glave, a noge izduženim tankim linijama koje također izlaze iz glave. Ostali likovi imaju nacrtanu glavu i po jednu liniju koja izlazi iz glave i označava udove (slika 21). Linije koje označavaju udove nacrtane su blagim potezima olovke. Glava je nacrtana oblicima koji sličje krugu. Još nema linije neba i tla pa se dobiva dojam kao da likovi lebde po zraku.

Slika 21

Glavonošci

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, E.B., 3 godine i 3 mjeseca

Na crtežu (slika 22) dijete je nacrtalo sebe i svoju obitelj. Prikaz čovjeka nešto je kompleksniji od prikaza na prethodnom crtežu. Pojavljuju se detalji: uši, oči, usta, kosa. Dijete je koristilo oblik kruga kako bi prikazalo glavu, oči, uši, trup, dlanove i stopala. Kod očiju crta zjenice zatamnjenim krugovima. Udovi su prikazani ravnim linijama. Linije su tamnije i svjetlije, ovisno o pritisku olovke. Dijete je uz svoj lik nacrtalo i svoju obitelj.

Slika 22

Prikaz čovjeka

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, K.H., 3 godine i 5 mjeseci

8.2. Aktivnost sa srednjom dobnom skupinom

NASLOV PROJEKTA: Razvoj dječjeg crteža kroz faze dječjeg likovnog stvaralaštva

TEMA: Obitelj

PRIPREMA za izvođenje aktivnosti iz Metodike likovne kulture

Odgojna skupina: srednja dobna skupina

Dob djece: 4-5 godina

MOTIV UNUTAR TEME: čovjek

TEHNIKA: crtačka tehnika- olovka

POTREBAN LIKOVNI PRIBOR I MATERIJAL: A4 papir, olovka

MATERIJALI KOJE JE IZRADIO STUDENT/ICA: Za poticaj i uvod u likovnu aktivnost izradila sam slagalicu sa prikazom obitelji te igru memorije sa članovima obitelji. Svrha izrađenih poticaja je da se djeca prisjete tko sve čini njihovu obitelj kako bi je kasnije znali prikazati u likovnoj aktivnosti.

Slika 23

Slagalice s članovima obitelji

Slika 24

Memori igra s članovima obitelji

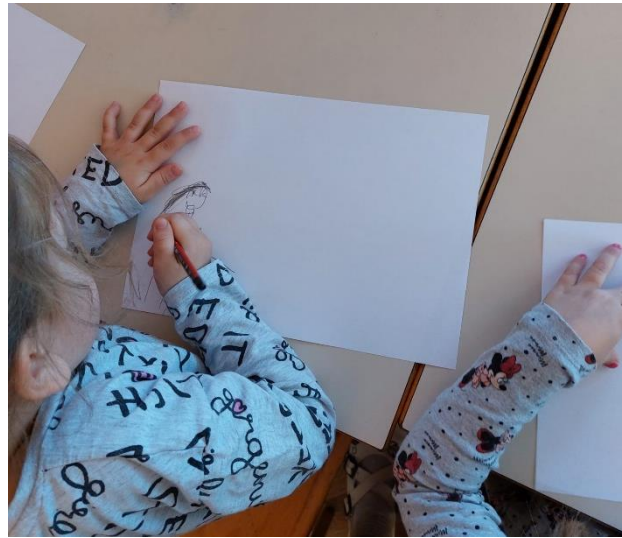
UVID U PRETHODNA ZNANJA DJECE VEZANA UZ TEMU. PITANJA I ODGOVORI: Kako bih dobila uvid u prethodna znanja djece vezana uz temu postavila sam im pitanja: Što je to obitelj? Tko sve čini obitelj? Možeš li nabrojati članove svoje obitelji? Gdje živi tvoja obitelj, u kući ili stanu? Što najviše voliš raditi sa svojom obitelji? Na što su djeca dala svoje odgovore: „Obitelj je moja mama, tata, braco i ja“, „Mi živimo u kući u Mariji Bistrici“, „Najviše volim kad tata i ja popravljamo aute u garaži“.

MOTIVACIJA DJECE ZA AKTIVNOST, ORGANIZACIJA RADA I OKVIRNI PLANIRANI TIJEK AKTIVNOSTI: Kako bih motivirala djecu za aktivnost na početku sam im ponudila slaganje slagalice i igru memorije, djeca su u ovim aktivnostima sudjelovala individualno ili u manjim grupama. Nakon toga razgovarali smo o njihovim obiteljima, a zatim su se djeca uključila u likovnu aktivnost.

OSVRT NA TIJEK AKTIVNOSTI: Nakon dolaska u skupinu djeci sam ponudila izrađene poticaje. Djeca su se prema interesu uključila u igru memorije ili slaganje slagalice. Velik broj njih zainteresirao se za ponuđena sredstva. Nakon nekog vremena dok su djeca još bila za stolom započela sam razgovor o obiteljima i članovima obitelji kako bih dobila uvid u njihova znanja. Postavila sam im gore navedena pitanja, a ona su davala svoje odgovore. Razgovor je trajao duže zato što je svako dijete htjelo reći nešto o svojoj obitelji. Nakon razgovora zamolila sam djecu da pokušaju nacrtati svoju obitelj. Ponudila sam im olovke i papire te su se gotovo svi uključili u likovnu aktivnost. Puno su više vremena posvetili svojim crtežima u odnosu na djecu iz mlađe dobne skupine.

Slika 25

Proces izrade crteža

Slika 26

Proces izrade crteža

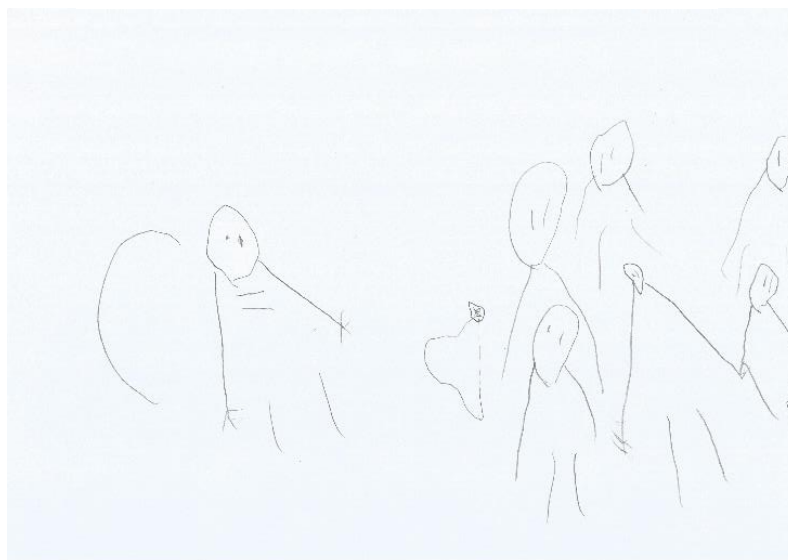

PRIKAZ I ANALIZA DJEČJIH LIKOVNIH RADOVA S ORIGINALNIM KOMENTARIMA , PITANJIMA, IZJAVAMA DJECE:

Dijete je na ovom crtežu (slika 27) prikazalo svoju obitelj. Iako je petogodišnjak, dijete se još uvijek nalazi u fazi izražavanja primarnim simbolima. Grgurić i Jakubin (1996) navode da sva djeca ne dolaze u iste faze istodobno, što potvrđuje i ovaj crtež. Kod prikaza čovjeka dijete je nacrtalo glavu i dodalo oči. Ruke izlaze iz glave, prikazane su kraćim ili duljim tankim linijama. Trupa nema, a noge su nacrtane ispod glave i ruku kao dvije tanke linije. Dobiva se dojam da likovi lebde po papiru. Osim prikaza ljudskog lika, pojavljuje se i tanka zaobljena linija s lijeve strane papira, te na sredini papira malena glava s jednom zaobljenom crtom.

Slika 27

Prikaz obitelji

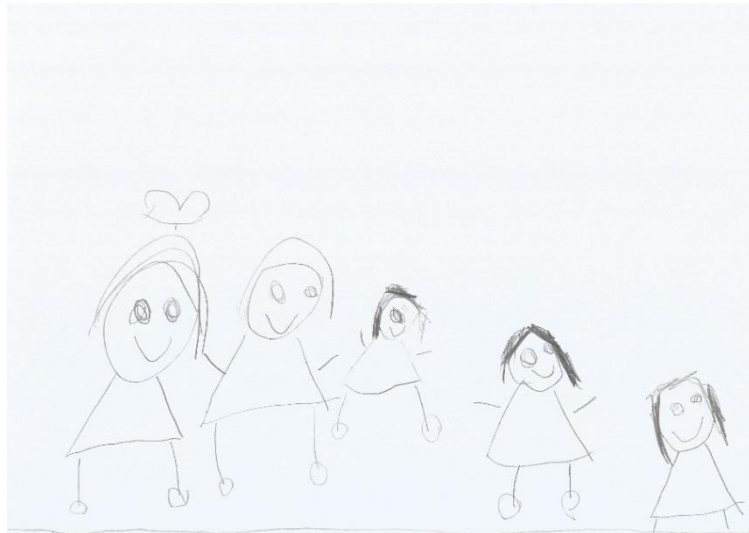
Izvor: Dječji vrtić Pušlek, I.K., 5 godina

Nakon faze izražavanja primarnim simbolima, slijedi faza izražavanja složenim simbolima. U ovoj fazi dijete crta kvadrat, trokut i romb (Starc i sur., 2004). Na liku čovjeka pokazuje se više detalja (Herceg i sur., 2010). Na crtežu koje je ovo dijete nacrtalo uočavaju se detalji: kosa, oči, usta (slika 28). Dijete je oči naglasilo tako da je pokušalo više puta nacrtati krug po istoj liniji, usta su nacrtana tankom zaobljenom linijom koja podsjeća na osmijeh. Kosa je nacrtana tankim zaobljenim linijama i ravnim tamnijim linijama koje su dobivene jačim pritiskom olovke. Trup oblikom podsjeća na trokut. Udovi su prikazani tankim linijama, noge završavaju cipelama. Na kosi se nalazi još jedan detalj. E.A. „To sam nacrtala špangicu.“ Na

dnu crteža nalazi se ravna linija koja se proteže cijelom duljinom papira, a dijete je njome označilo tlo.

Slika 28

Lik čovjeka s detaljima

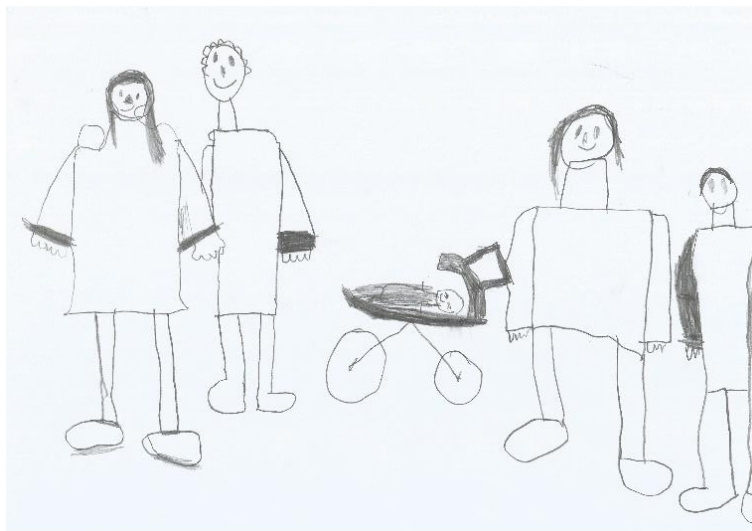

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, E.A., 4 godine i 11 mjeseci

Na ovom crtežu (slika 29) dijete je koristilo oblik kvadrata i pravokutnika kao rješenje za vrat, trup i udove. Od detalja su nacrtane oči, kosa, usta i nos. Oči i nos su zatamnjeni, usne su prikazane tankom linijom. Razlike u ženskom i muškom obliku prikazane su kosom, muške osobe imaju kratku, a ženske dugu kosu. Kosa je prikazana tamnim i gustim linijama. Udovi su nacrtani dvjema linijama kako bi se prikazala njihova debljina. Ruke završavaju prstima, koji su prikazani kratkim zaobljenim linijama. Broj prstiju nije isti na svakom liku i svakoj ruci. Na nogama se pojavljuje obuća. Na nekim dijelovima odjeće pojavljuju se tamniji obrisi. Dijete je nacrtalo i kolica te u njima dijete: „Malog brata nacrtao sam u kolicima“. Dijete je olovkom zatamnilo rub kolica. Kotači su prikazani dvodimenzionalno u obliku dva kruga. Dijete u kolicima ima iste detalje kao i odrasli, samo što je trup iskazan oblim oblikom, a ruke tankim linijama. Dijete je prikazalo i da je beba pokrivena dekom, no i dalje je vidljivo tijelo ispod deke. Takva pojava naziva se transparentnost prikaza prema Grgurić i Jakubin (1996).

Slika 29

Mali brat

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, N.I.B., 5 godina

U fazi izražavanja složenim simbolima pojavljuju se i prvi prikazi predmeta iz okoline (Škrbina, 2013). Dijete je na ovom crtežu (slika 30) osim svoje obitelji nacrtalo i sunce, kišu te balone. Kišu je prikazalo kratkim okomitim linijama, sunce je prikazano krugom iz kojeg izlazi nekoliko tankih ravnih linija. Oblaci su prikazani zgusnutim vodoravnim linijama. Na liku čovjeka dijete je nacrtalo oči i trepavice, usta su kod muških likova nacrtana tamnom debelom linijom, a kod ženskih osoba podsjećaju na oblik srca. Kosa je kod muških likova kratka, a kod ženskih duga te je dodatno zatamnjena. Udovi i trup nacrtani su tankim linijama. Linija koja označava trup proteže se do kraja gdje završava i linija nogu. Ruke završavaju prstima koji su predimenzionirani i deblji u odnosu na udove. Broj prstiju ne odgovara stvarnom broju. Na dnu crteža prikazana je linija tla zaobljenim crtama.

Slika 30

Sunce, kiša i baloni

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, V. Č., 5 godina

Na sljedećem crtežu (slika 31) dijete također prikazuje predmete iz okoline, prikazani su kuća, sunce, oblaci i trava. Sunce djeca često prikazuju shematskim prikazom u kojem ono ima lice (Belamarić, 1986), no u ovom crtežu to nije slučaj. Dijete je sunce prikazalo koristeći se oblikom kruga i ravnim linijama koje predstavljaju zrake. Oblaci su prikazani zaobljenim linijama. Kuća se sastoji od pravokutnika i trokuta te su nacrtani manji pravokutnici kao prozor i vrata. Na ljudskom liku udove i trup dijete je prikazalo ravnim linijama, od detalja je dodalo oči i kosu. Kosa je nacrtana ravnim linijama koje su kod nekih likova dodatno zatamnjene. Dijete je naučilo pisati svoje ime pa je i ime dodalo na svoj crtež. Osim slova iz svog imena dodalo je i još neke oblike koji slične slovima. Na dnu crteža valovitim linijama nacrtalo je travu.

Slika 31

Sunce, kuća, oblaci i trava

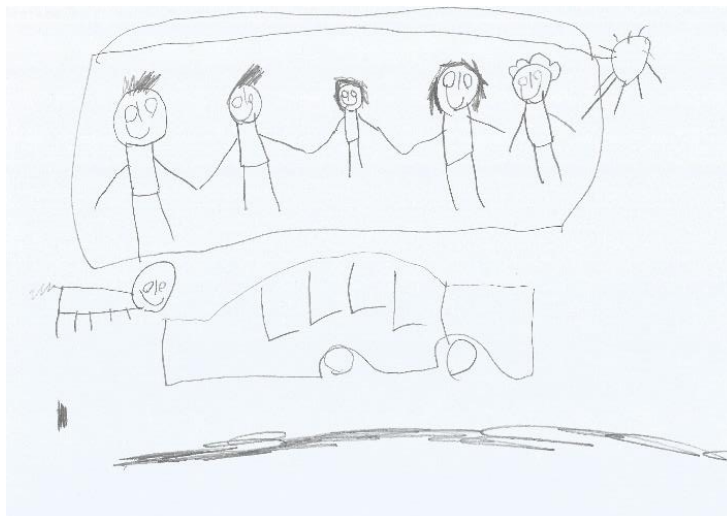

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, D.G., 4 godine

U fazi izražavanja složenim simbolima pojavljuju se i životinjski oblici (Škrbina, 2013). Dijete je uz članove svoje obitelji odlučilo nacrtati i psa (slika 32). Trup, tijelo i udove dijete je preuzelo iz lika čovjeka. Rep je nacrtalo vibrirajućom linijom kao oznaku da se on miče. Osim psa, dijete je nacrtalo i automobil, kao rješenje za prozore na automobilu koristilo je oblik slova L, dok je gume prikazalo oblikom kruga. Svoju obitelj nacrtalo je unutar pravokutnika, kao oznaku da njegova obitelj živi u kući. Iznad kuće nacrtalo je sunce koristeći se oblikom kruga i ravnim linijama. Kod prikaza ljudi dijete je nacrtalo oči u obliku kruga, a nos i usta ravnom linijom. Kosa je kod muških likova kratka, a kod ženskih duga te je zatamnjena jačim pritiskom olovke. Udovi su prikazani tankim linijama, a trup oblikom pravokutnika. Na dnu papira nalazi se više tamnih linija koje označavaju tlo.

Slika 32

Životinjski oblik

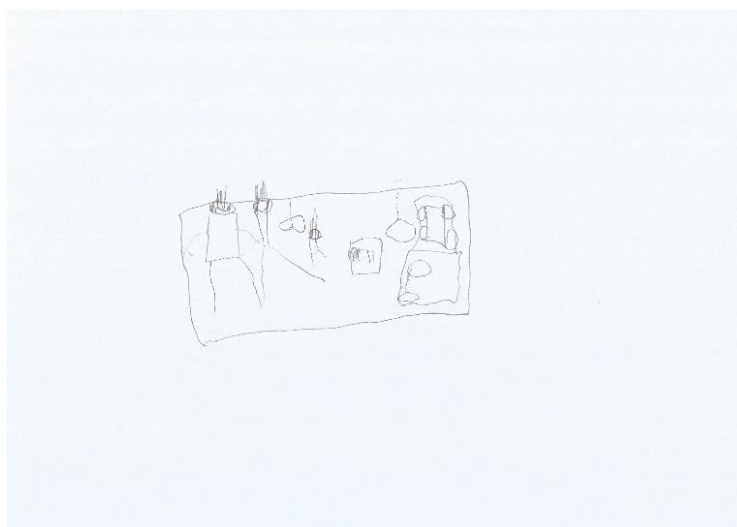

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, D.Š., 5 godina

Na ovom crtežu (slika 33) može se uočiti transparentnost prikaza, što spada u fazu intelektualnog realizma (Grgurić, Jakubin, 1996). Dijete je u ovom crtežu nacrtalo svoju obitelj i svoju kuću. U prikazu kuće vidljiva je transparentnost, ljudski likovi nalaze se unutar kuće, a oko njih nalazi se namještaj. Iz razgovora s djetetom doznala sam da je od namještaja nacrtalo luster, kuhinju i krevet. Na liku čovjeka nacrtalo je kosu okomitim ravnim linijama, trup u obliku pravokutnika, a udove ravnim linijama.

Slika 33

Transparentnost prikaza

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, N.V. 5 godina

8.3. Aktivnost sa starijom dobnom skupinom

NASLOV PROJEKTA: Razvoj dječjeg crteža kroz faze dječjeg likovnog stvaralaštva

TEMA: Ples

PRIPREMA za izvođenje aktivnosti iz Metodike likovne kulture

Odgojna skupina: srednja dobnna skupina

Dob djece: 5-6 godina

MOTIV UNUTAR TEME: čovjek

TEHNIKA: crtačka tehnika- olovka

POTREBAN LIKOVNI PRIBOR I MATERIJAL: A4 papir, olovka

MATERIJALI KOJE JE IZRADIO STUDENT/ICA: Za uvod u likovnu aktivnost napravila sam igru memorije. Svrha izrađenog poticaja je da se djeca upoznaju s različitim načinima plesanja kako bi kasnije u likovnoj aktivnosti mogli prikazati isto.

Slika 34

Igra memorije

UVID U PRETHODNA ZNANJA DJECE VEZANA UZ TEMU. PITANJA I ODGOVORI: Kako bih dobila uvid u prethodna znanja djece vezana uz temu postavila sam im sljedeća pitanja: Što je to ples? Na koje sve načine možemo plesati? (u paru, u koloni, u kolu i sl.) Kako se zovu ljudi koji se bave plesom? Gdje sve možemo vidjeti ples? Kada ti plešeš? Voliš li plesati? Na što su djeca dala svoje odgovore: „Ples je kada svira glazba, a mi skačemo“, „Možemo plesati kao balerina“, „Mi na folkloru plešemo u kolu“, „Ples možemo vidjeti u

kazalištu“, „Možemo vidjeti da ljudi plešu na svadbi i tako...“, „Ja plešem na svojem rođendanu!“.

MOTIVACIJA DJECE ZA AKTIVNOST, ORGANIZACIJA RADA I OKVIRNI PLANIRANI TIJEK AKTIVNOSTI: Kako bih motivirala djecu za aktivnost ponudila sam im igru memorije i videozapis sa primjerima plesa. Djeca su gledala videozapis i igrala igru u manjim skupinama. Nakon toga razgovarali smo o plesu, a zatim su se uključili u likovnu aktivnost.

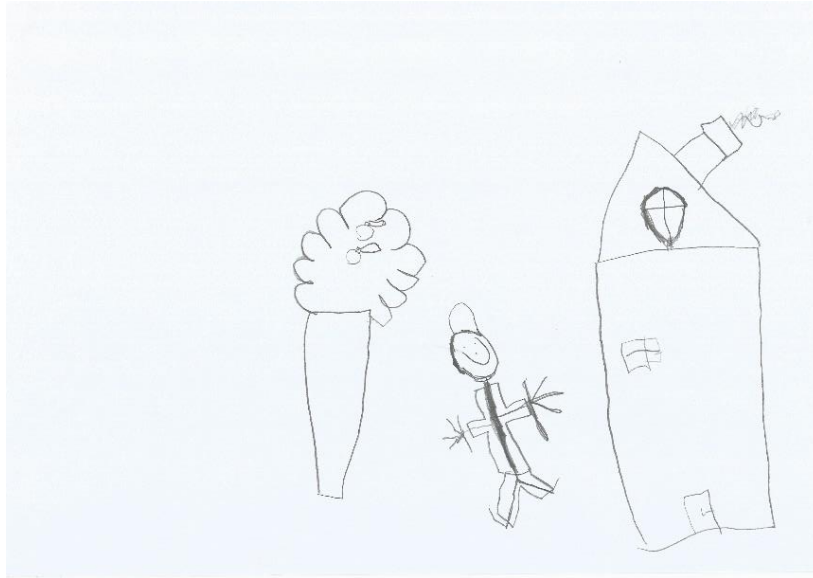
OSVRT NA TIJEK AKTIVNOSTI: Nakon dolaska u skupinu pustila sam videozapis s primjerima plesa i ponudila djeci igru memorije. Većina ih je bila zainteresirana za videozapis, nakon gledanja primjera razgovarali smo o plesu. Nakon razgovora djeca su se mogla uključiti u aktivnost u likovnom centru. Kod upute za crtanje rekla sam im da mogu nacrtati ples onako kako oni misle da ples izgleda. Ponudila sam im olovke i papire te se većina njih uključila u aktivnost. Djeca su ples prikazala crtajući sebe i svoje prijatelje kako plešu.

PRIKAZ I ANALIZA DJEČJIH LIKOVNIH RADOVA S ORIGINALNIM KOMENTARIMA , PITANJIMA, IZJAVAMA DJECE:

Na ovom crtežu (slika 35) dijete je prikazalo simbol drveta i kuće. Na kući je nacrtalo prozore, vrata i dimnjak. Krovni prozor naglašen je debljim i tamnijim linijama. Iznad dimnjaka nacrtalo je vibrirajuće linije kao oznaku da dim izlazi iz dimnjaka. Kod prikaza stabla koristilo se oblikom pravokutnika i zaobljenim linijama koje podsjećaju na shematski prikaz oblaka. U krošnji stabla nacrtalo je dvije jabuke s naglašenim listovima. Na liku čovjeka primjećuje se transparentnost prikaza, dijete je nacrtalo odjeću, no kroz odjeću se mogu vidjeti udovi i trup. Trup je naglašen jačim pritiskom olovke. Ravnim linijama nacrtalo je prste na rukama i cipele na nogama. Na licu je točkama prikazalo oči i nos, a usta ravnom linijom. Doima se kao da oblici lebde u zraku.

Slika 35

Ples u dvorištu

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, A.G., 6 godina

Na sljedećem crtežu (slika 36) također se može uočiti transparentnost prikaza karakterističnog za fazu intelektualnog realizma. Dijete je na ljudskom liku nacrtalo odjeću, a ispod odjeće vidljivi su dijelovi tijela kao i džepovi u kojima se nalaze stvari. Pored glave nacrtalo je notne zapise kao prikaz pjevanja. Na dnu crteža vidljiva je linija tla koja označava pozornicu. Na sredini je dijete pokušalo nacrtati zvijezdu kakvu je vidjelo u crtežima druge djece, oko zvijezde nalaze se valovite linije. Na vrhu crteža dijete je nacrtalo zastore, snježne pahuljice i „disko kuglu“ koju je također uočilo u crtežima druge djece. Balić Šimrak (2010) navodi kako se kopiranjem dijete pokušava uklopiti u okolinu.

Slika 36

Ples i pjevanje

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, M.P., 6 godina

Na ovom crtežu (slika 37) dijete je nacrtalo cijelu situaciju. Osim plesa koji je bio zadan kao motiv dijete je crtalo i druge detalje. Herceg i suradnici (2010) takvu pojavu nazivaju cjelovitost prikaza motiva. Na vrhu crteža dijete je nacrtalo ravnu i valovitu liniju koje označavaju nebo, u lijevom kutu nacrtalo je sunce na način da je potegnulo kosu liniju, zrake je nacrtalo koristeći se valovitim kratkim linijama. Oblake je nacrtalo zaobljenim linijama. Na crtežu se mogu vidjeti sprave na igralištu: tobogan, penjalica i ljuljačka. Pojavljuju se i brojni shematski prikazi: srce, cvijet, balon. Iznad glave dijete je nacrtalo notne zapise po uzoru na drugu djecu koja su sjedila za istim stolom. Pored glave nacrtalo je sladoled i novčanicu od 10 kuna, kao oznaku da nam je za sladoled potreban novac. Na glavi ljudskog prikaza nacrtalo je oči dvjema linijama, nos točkom, a usne zaobljenom tankom linijom. Iz glave se pružaju dvije ravne linije koje označavaju kosu. Na tijelu se nalazi haljina, a na nogama obuća. Trava je nacrtana tankim, kosim i gustim linijama.

Slika 37

Ples na igralištu

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, A.V., 6 godina

Dijete je na ovom crtežu (slika 38) prikazalo shematske prikaze srca, zvijezde, pahuljica i duge. Također se mogu uočiti prikazi kruga, trokuta i pokušaji prikaza romba. Dijete u fazi složenih simbola crta trokut (5 godina) i romb (6 godina) (Starc i sur., 2004). Simboli koje je dijete nacrtalo prikazuju ukrase na sceni. Na ljudskom liku prikazane su oči, usne i kosa. Odjeća je ispunjena brojnim detaljima, a na nogama se nalazi obuća. Dijete je na odjeći napisalo i svoje ime.

Slika 38

Ples i scenografija

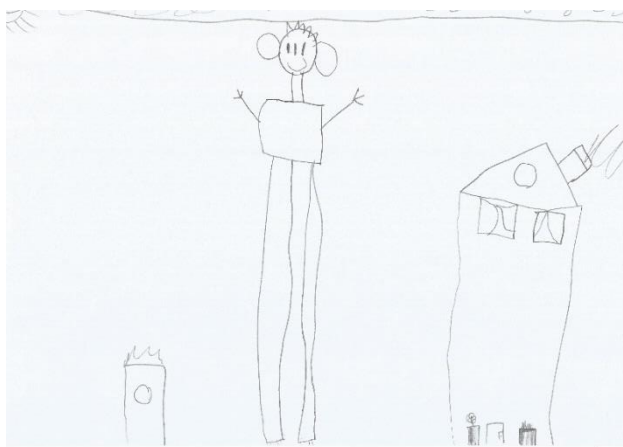
Izvor: Dječji vrtić Pušlek, M.M, 6 godina

Na ovom crtežu dijete je prikazalo sebe kako pleše, uz to nacrtalo je i svoju kuću. Kako je zadatak bio nacrtati ples dijete je naglasilo ples nacrtajući sebe višim od kuće (slika 39). Takva pojava javlja se u fazi intelektualnog realizma, a radi se o emotivnoj proporciji. U emotivnoj proporciji dijete povećava likove koji su njemu važni, a ostale crta kao manje iako su u prirodnoj veličini veći (Grgurić, Jakubin, 1996). Na vrhu papira ravnom linijom i malenim krugovima nacrtalo je nebo, u lijevom kutu nacrtalo je sunce. Na kući je nacrtalo prozore sa zastorima, vrata i cvijeće ispred vrata. Na krovu krovni prozor i dimnjak. Iznad dimnjaka nacrtalo je valovite linije. S lijeve strane nacrtalo je stablo sa dupljom. Za deblo je koristilo oblik pravokutnika, a za krošnju valovite linije. Na liku čovjeka nacrtalo je oči, nos, usta, kosu i uši. Uši su nacrtane oblikom kruga i predimenzionirane. Vrat i noge prikazani su deblje u odnosu na ruke. Ruke završavaju prstima koje je dijete prikazalo trima ravnim linijama. Trup ima oblik kvadrata, a noge su vidljivo izdužene.

Slika 39

Emotivna proporcija

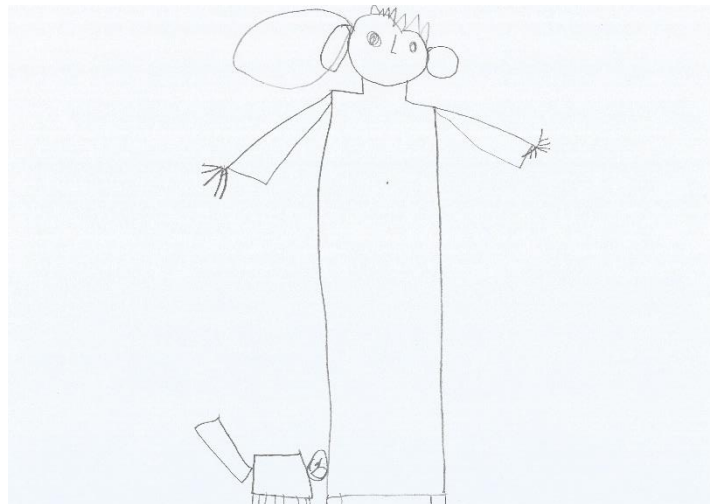

Izvor: Dječji vrtić Pušlek, J.Š., 6 godina

Na ovom crtežu (slika 40) dijete je nacrtalo sebe i svog ljubimca. Od detalja na glavi vidljivi su nos, oči, kosa i uši. Jedno uho je dodatno naglašeno veličinom. Trup je prikazan oblikom pravokutnika, ruke završavaju tankim linijama koje označavaju prste, noge završavaju obucom. Pas je također prikazan uz pomoć pravokutnika. Lice psa nacrtano je kao i kod čovjeka. Kod psa je dijete nacrtalo više nogu kako bi prikazalo brzo kretanje.

Slika 40

Ples i ljubimac

Izbor: Dječji vrtić Pušlek, L.Š., 6 godina

9. Zaključak

Razvojne faze likovnog izražavanja djece pobliže nam opisuju razvoj likovnog stvaranja kod djece. Razvoj likovnog izražavanja karakterističan je za svu djecu, što znači da se kod sve djece istim redom javljaju navedene faze. Iako su faze određene po dobi, ne znači da će svako dijete doseći istu fazu u isto vrijeme kao i drugi. Razlog tome su okolinski i nasljedni faktori. Počeci likovnog izražavanja javljaju se u fazi primarnih simbola te su oni isprva rezultat motoričkog razvoja djeteta, kasnije se počinju javljati prvi oblici i prvi crteži koji nose značenje, a na kraju faze i prvi lik čovjeka. U fazi složenih simbola crtež postaje kompleksniji, dijete prikazuje sve više detalja te unosi simbole i šablonske prikaze. Šablonski prikazi u likovnom se smislu smatraju negativni, iako su oni najčešće odraz djetetova odrastanja i njegove potrebe da se uklopi u okolinu. U istoj fazi događaju se i najveće promjene u prikazu ljudskog lika. Faza intelektualnog realizma donosi novo razdoblje likovnog izražavanja djeteta koje se naziva zlatnim dobom dječjeg crteža. U ovom razdoblju dijete na različite načine pokušava prikazati svijet oko sebe. Vizualnim realizmom pravi dječji crtež nestaje i dijete crta poput odraslih.

Da bi dijete doseglo svaku fazu likovnog izražavanja, potrebno mu je pravilno pedagoško vođenje, poticajna okolina i mogućnost isprobavanja različitih likovnih materijala i tehnika. Poticanjem djeteta da se likovno izražava i stvara, dajemo mu mogućnost da nam otkrije svoj unutarnji svijet, svoje osjećaje, doživljava, svoje viđenje svijeta.

Praktična aktivnost koju sam provela u tri različite dobne skupine pokazala je kako se karakteristike likovnog izražavanja djece pojavljuju kod svakog djeteta, kod nekih prije, a kod nekih kasnije. Također su mi pokazale da nije važan rezultat već sam proces likovnog stvaranja. Odrasli ponekad ne razumiju dječji crtež upravo zbog toga što ga promatraju kao konačan rezultat, a ne kao cjelovit proces dječjeg stvaranja.

Istražujući ovu temu otkrila sam brojne značajke likovnog izražavanja kod djece te smatram da bi svaki odgojitelj trebao biti upoznat s dječjim likovnim razvojem. Ne iz razloga da procjenjuje dječji crtež, a samim time i dijete, već da djetetu pruži kvalitetno pedagoško vođenje i osigura poticajno okruženje kako bi dijete moglo doseći svoj puni likovni potencijal.

10. Literatura

- Balić Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 2-8. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124737>
- Balić Šimrak, A., Šverko, I., Županić Benić, M. (2011a). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. U Žabčić, D., Balić Šimrak, A., Levačić, Lj., Horvat Blažinović, K. (ur.) *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju*. (str. 51- 62). Zagreb: Europski centar za sustavna i napredna istraživanja i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/555803>
- Balić Šimrak, A., Markulin, V., Perus, M. (2011b). Komunikacija putem slikovnih simbola i njena pojavnost u dječjim likovnim radovima. U Balić Šimrak, A., Perus, M. (ur.) *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju*. (str. 157-163). Zagreb: Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/590217>
- Beisl, H. (1978). „Djeca crtaju“ . *Umjetnost i dijete /dvomjesečnik za estetski odgoj, dječje stvaralaštvo i društvene probleme mladih*, (58), 2-26
- Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Školska knjiga.
- Belamarić, D. (1987). Likovno stvaralaštvo djeteta. U L. Kroflin (ur.) *Dijete i kreativnost* (str. 114-115). Globus.
- Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež*. Školska knjiga.
- Csikzentmihalyi, M. (1997). *Finding flow : the psychology of engagement with everyday life*. New York : Basic Books.
- Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: EDUCA.
- Herceg, V. L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.
- Jakubin, M. (1989). *Osnove likovnoga jezika i likovne tehnike*. Institut za pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Jurković, T., Tomljanović, E., Gašpar, H., Štulić, S., Jedrejčić, E., Špoljar, S. i Andrašek, A. (2010). Crtačke tehnike. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 9-13. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124738>

Novaković, S. (2015). Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children. *Croatian Journal of Education*, 17 (Sp.Ed.1), 153-163. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/137685>

Petrović-Sočo, B. (2000). Kreativnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 6 (23-24), 3-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/181993>

Rončević Zubković, B. i Ožbolt, D. (2020). Iskustvo zanesenosti kod likovno darovitih osnovnoškolaca u programu LIADO. *Napredak*, 161 (1-2), 63-91. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/239893>

Sotiropoulou-Zormpala, M. i Argyriadi, A. (2015). Identifying the Features of "Aesthetic Flow Experience Activities" in the Kindergarten and the First Years of Primary School Education. *Croatian Journal of Education*, 17 (Sp.Ed.3), 227-259. <https://doi.org/10.15516/cje.v17i0.827>

Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Golden marketing- Tehnička knjiga.

Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Veble commerce.

Vukšinić, M. (2007). Prostor u dječjem likovnom izražavanju. *Metodički obzori*, 2(2007)1 (3), 115-140. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/12627>

Županić Benić, M., Vidović, B. (2018). Encouraging creativity in teaching art. U Gómez Chova, L. ; López Martínez, A. ; Candel Torres, I. (ur.) *ICERI2018 Proceedings 11th International Conference of Education, Research and Innovation November 12th-14th*. (str. 7051-7058). Seville, Spain: IATED Academy iated.org. Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/971183>

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)